Ժ. ՅՐՈՒՑՅՆԵՐ

1. ՎԱՐԴՆ ՈՒ ԲԼԲՈՒԼԸ

Ավանդաբար մեզ հասել է Մշո աշխարհի այս զրույցը վարդ ու բլբուլի մասին։

—Գիշերը,—պատմում էին ծերերը,—հյուսում է վարդի կոկոնը. անարատ ցողը արգասավորում է և արշալույսը իր լուսեղեն մատի ծայրի մեկ հպումով ծնունդ է տալիս գեղեցկագույն թերթիկներին։ Եվ մինչ մահկանացուներից ոչ ոք չի փորձել այդ գաղտնիքը թափանցել, միայն բլբուլն է, որ մայիսյան գիշերները, վարդենու ճյուղին թառած՝ երգում ու լալիս է անքուն հսկելով, որպեսզի մե՛կ անգամ, դոնե մե՛կ անգամ տեսնե, թե ինչպես է բացվում վարդի կոկոնը։ Բայց իզո՞ւր. երկարատև հսկելուց ու անքուն մնալուց հոգնում են աչքերը, և երբ բացման խորհրդավոր րոպեն մոտենում է, կարճատև, խիստ կարճատև մի նինջ վակում է բլբուլի աչքերը և արցունքի մի կաթիլ հոսում է վարդի կոկոնին, ու երբ բաց է անում աչքերը՝ ավա՜ղ, վարդը բացված է արդեն...

Խեղճ թռչունը սրտի կսկիծից թռչում դընում է հեռու աշխարհ։ բայց դարնան հետ վերադառնում է վարդի մոտ, կրկնվում են նույն անքուն հսկողությունը, նույն երգն ու լացը, բայց արարչի վճիռն անողոք է և խեղճ բլբուլը՝ մինչև այսօր չի տեսել թե ինչպես է բացվում վարդը...։

2. ՈՍԿԵ ԿՌՈՒԹ[1]

Մի անգամ թագավորը տեսնում է, թե ինչպես մի վիշապ օձ[2] մտնում է հրապարակը, մոտենալով Մեծ Սյունին քամակը տալիս և անցնում գնում է։ Թագավորի հրամանով ծառաները հետևում են վիշապին և անտառում տեսնում, որ ահա վայրի այծ է կուլ տվել, բայց այծի երկար պողերը արդելակվել են նրա կոկորդում, չի կարողանում կուլ տալ։ Վրա են հասնում, այծի կոտոշները կոտրատում և դյուրությունն են տալիս օձին։

Շատ չանցած՝ վիշապն երեք ոսկե կոութ բերանն առած, բերում գցում է Մեծ Սյունի մոտ ու անցնում գնում։ Հրաշալի ոսկե կռութները դառնում են թագավորի սեղանի զարդը։

—Վեզի՛ր,—ասում է թագավորը,—այս հրաշալի հասկերի գաղտնիքն եմ պահանջում քեզանից, երկրներ պիտի ման դաս, տարիքոտ ու խելացի մարդիկ պիտի գտնես, իմանաս գաղտնիքը և դաս ինձ տաս, թե ո՛վ է ցանել այս ցորենը, ի՞րբ է ցանել և ո՞ւր։

—Վեզիրը ամիսներով ճամփորդելուց և հարց ու փորձ անելուց հետո, ի վերջո մտաբերում է, որ երեք տարբեր քաղաքների մեջ երեք եղբայր ծերունիներ են ապրում, նրանք կկարողանան գաղտնիքը բացատրել։

Եղբայրներից առաջինը, որ բնակվում է Վան քաղաքում, 120 տարեկան էր. վեզիրին ասում է, որ ինքը ոչինչ չգիտե, պետք է տեսնել երկրորդ եղբորը, որ բնակվում է Բաղեշ քաղաքում։ Սա վեզիրին ուղարկում է Դիարբեքիր երրորդ եղբոր մոտ։ Երրորդ ծերուկը հարյուր իննսուն տարեկան էր։ Բայց մյուս եղբայրներից ավելի կայտառ, ավելի աշխույժ ու երիտասարդ է երևում։

—Մա՛րդ,—ասում է վեզիրը,—հեռու աշ-

---

[1] Կռութ—լեցուն հասկ (Ժ. Բ.)։

[2] Ժողովուրդն ասում է յուշապ օձ (Ժ. Բ.)։

[1] Այս թագավորը պարսից Սասանյան արքա Անուշիրվանն է (Ժ. Բ.)։

խարՀից եմ դալիս, շատ մարդիկ եմ տեսել, հարցրել, փնտրել, և ոչ ոք չի կարողացել բավարարություն տալ խնդիրքիս։ Ասա՛ ինձ, թե այն ոսկե կոութները, որ վիշապ օձը բերեց մեր արդարասեր թագավորին, ո՞վ է ցանել, ո՛ւր և ե՛րբ։

—Նստի՛ր, դեռ հանդուցացիր, հյուրիս հանդեպ ունեցած պարտականությունս կատարեմ, այնժամ պատասխանը կստանաս։

Եվ ծերունին ասում է.

—Նուշիրվան թագավորի օրով մի գյուղացի յուր արտի երեսը վարձով է տալիս դրացուն ցանելու։ Վարձակալ դրացին արտը վարելիս մի ման լիքը ոսկի է գտնում, կանչում է արտատերին.

—Դրացի եղբայր, արտդ վարելիս, մի ման ոսկի եմ գտել. ահա ստացիր.

—Ո՛չ,—պատասխանում է արտատերը,—քանի որ արտիս երեսը ծախել եմ, իրավունք չունեմ ոսկին առնելու. մինչև հիմա հարյուր անգամ այդ արտը վարել, ցանել եմ, բայց ոսկի չեմ գտել, այդ քու բաժինն է աստված ինքը տվել։

Օրերով վիճում են, մինչև որ գործը դնում է դատարան։ Դատավորը ճարը գտնում է. վիճողների տղան ու աղջիկը ամուսնացնում է և ոսկին հատկացնում նորապսակներին։ Բայց մինչև որ դատավարությունը վերջանում է, ցանքի ժամանակն էլ անցնում է. գյուղացին միայն մեկ ակոսն էր վարել և երեք չորս հատիկ շաղ տվել արտի մեջ, որից գոյանում են ոսկե հասկերը, արմատից սկսած մինչև կոութները՝ ձույլ ոսկի...

3. ՇՈՒՇԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒՀԻ

...Համաձայն ավանդության՝ Բագրատունյաց մայրաքաղաքի պարծանքներից մեկը՝ Տիկնանց տիկին Շուշանը, նաժիշտներով շրջապատված հանդիսավորապես եկեղեցի գնալու համար սկսում է հագնել թանկագին պատմուճանը, եզրածիրանին[1], միջնածիրանին և երևելի լակոնացին։ Պետք էր նաև գլխին հարմարեցներ ցանցակերպ ծամակալը, դներ խույրը, կապեր ապարոշը, ստրերն անցկացներ մեհեվանդները[1], ձեռքերին դներ ապարանջանները, մատներին՝ մատանիները, ականջներից կախեր դնդերը, կողքից կախեր հմայակները և վերջապես դնեիր ծածկեր մի շղարշով[2], որի տակից երևար ինչպես Աստղիկ աստվածուհին՝ մշուշի միջից։ Եվ մինչ նաժիշտների և օրիորդների հետ ուղում է թափորով եկեղեցի գնալ, պատգամաբերը դալիս է լուր տալու, որ պատարագն արձակվել է։

Կրկնվում էին ամեն տոն ու կիրակի օրերում «Տիկնանց տիկինի» զարդարանքի և պճնելակերպի արարողությունները. պատարագը արձակվում էր և նա գրկվում եկեղեցի գնալուց, որովհետև իշխանուհու պալատը, ասում է ժողովուրդը, բավական հեռու էր եկեղեցուց։

Ուրիշ ելք չէր մնում եթե ոչ՝ ունենալ սեփական եկեղեցի պալատին կից։ Շատ չանցած՝ մայրաքաղաք Անին զարդարվում է մի փառավոր եկեղեցիով ևս, և դա Տիկնանց տիկին Շուշանի եկեղեցին էր, ուր, իհարկե, պատարագը չէր կարող արձակվել, մինչև որ տիկինը չզարդարվեր ու ներկա չլիներ։

Անցել են դարեր, բայց հայ ժողովուրդը դեռ չի մոռացել իր զարդասեր տիկնոջը և դրա հիշատակը անմահացրել է «Մինչև Շուշանը զարդարվի՝ պատարագը կարձակվի» առածով։

4. ՋՐՈՒՅՑ ԿՈՓ ԳՅՈՒՂԻ ԱՆՎԱՆ

Ժողովրդական ավանդությունն ասում է, որ չորրորդ դարում Հայոց Տիրան թագավորը խեղդամահ է անում ասորի եպիսկոպոս ծերունի Դանիելին. մահանալուց առաջ նա իր աշակերտներին պատվիրում է, որ իր մարմինը դնեն եղներով լծած մի սայլի վրա

---

[1] Եզրածիրանի—ծիրանագույն քղանցքներով զգեստ. միջնածիրանի—զգեստ, որի միջի թելերը ծիրանի գույն ունեն։ Լակոնացին—թափանցիկ կտավ է։ Այս տեսակ հագուստները հագնում էին իշխանուհիները հին ժամանակներում։

[1] Մինչև այսօր էլ Մշո աշխարհի հայ և քուրդ կանայք իրենց ոտքերին կապում են սև ուլունքներ, որոնք կոչվում են սիլան հլուններ։ Տակավին կարելի է տեսնել, հատուկենտ կանայք, որոնք կրում են ոտքի մեհեվանդներ, որ ժողովրդական բարբառով կոչվում է խալխալ և շինվում է պղնձից, արույրից կամ հասարակ երկաթից։

[2] Զարդարանքի այս մանրամասնությունը նկարագրված է հայոց եկեղեցու «Մայր Մաշտոց»-ում, փոխադրված՝ Եսայի մարգարեից (Գ. 16) (Ս. Բ.)։

և թողնեն, որ սայլը գնա. ուր որ սայլի կոփին[1] կոտրվեց՝ այնտեղ էլ թաղեն իր մարմինը։ Եզները սայլը քաշ տալով գալիս են այժմյան Կոփ գյուղի տեղը, որտեղ կոփին կոտրվում է. մարմինը թաղում են կոփից ոչ հեռու մի բարձրավանդակի վրա, ուր կառուցվում է սուրբ Դանիելի վանքը, որ մինչև 1915 թվականը կանգուն էր և շեն հայկական մյուս վանքերի նման։

[1] Գյուղական սայլերի թամբի առաջ և ետև դրված և մյուս տախտակներից ավելի երկար տախտակներ (Ս. Բ.)։